

Francesc Feliu & Josep Maria Nadal (eds.), *Constructing Languages. Norms, myths and emotions*, Amsterdam/Filadèlfia, John Benjamins, 2016, 416 pp., ISBN: 978-90-272-4019-4

Les llengües són codis lingüístics o ideolectes que utilitzem els humans espontàniament per a comunicar-nos. Però no són sols això. Des d'un punt de vista extern, també són constructes socials que hem bastit en comunitat. Al llarg dels anys, si més no en societats occidentals, els diversos grups socials hem creat llengües de referència, varietats lingüístiques compartides que pretenen ser la llengua pública, una representació prototípica de la realitat lingüística, de la variació lingüística real.

Si no volem caure en el parany d'identificar el concepte *llengua* amb *varietat estàndard*, cal llegir les aportacions dels professors Francesc Feliu i Josep Maria Nadal, de la Universitat de Girona. En un article de 1999 —«Normativa i història de la llengua»—, Nadal ja explicava que les llengües, tal com de vegades la societat les percep, no existeixen, sinó que són un mite que arrengrera la realitat lingüística amb parlants de múltiples varietats i ideolectes. Efectivament, una llengua no *naix*, com solem dir, sinó que més aviat es *construeix* en societat seguint uns patrons que els historiadors de la llengua han d'estudiar.

El títol del llibre que ressenye *Constructing Languages. Norms, myths and emotions*, editat pels professors Feliu i Nadal, és una aportació en aquesta línia; i se centra en tres àmbits concrets: i) els processos de codificació de les varietats estàndard, ii) l'anàlisi dels mites i dels pensaments sobre les llengües, iii) el relat reflexiu de les emocions que lliguen els parlants amb les llengües i les conseqüències que se'n deriven. Aquest volum s'estructura en aquestes tres parts i conforma una aproximació multilingüística a la norma, als mites i a les emocions a l'entorn de diverses llengües europees, en diversos moments històrics —especialment els segles XVIII, XIX i XX.

Després de la presentació del llibre, en què els editors s'encarreguen d'introduir aquestes tres línies de recerca, s'enceta la primera part. «Rules to linguistic delimitation» aplega articles que tracten de diversos processos de creació de les varietats de referència. En alguns també s'incideix en la relació entre la prescripció i la descripció lingüístiques o en les ideologies dels lingüistes i escriptors. L'article d'Alfredo Álvarez (Universitat d'Oviedo) és un bon principi, ja que reflexiona sobre la importància del paper socialitzador de la llengua, i el valor simbòlic que acumula. En aquest sentit, les societats actuals han construït una llengua referencial —pròpia o forana— que esdevé dominant i que s'associa a valors de prestigi. En aquest context, l'autor proposa una distinció terminològica entre *llengua* i *idioma*. Així, el mot *idioma* es podria referir al vessant social de la *llengua*, és a dir, al producte simbòlic, la construcció social i

ideològica que forma part de l'entramat conceptual col·lectiu. L'autor esmenta casos com l'asturià, l'argentí i el valencià en què aquesta distinció podria ser il·lustrativa.

Els tres articles següents s'ocupen de les llengües itálicoromàniques. Francesco Bruni (Universitat Ca'Foscari de Venècia) repassa el paper fonamental que ha jugat la llengua escrita en la cultura (literatura, música, arts) i en la política al llarg de la història. Al seu torn, Emma Milano (Universitat de Nàpols Frederic II) presenta un estudi sobre la pervivència lingüística de la varietat napolitana pròpia del Quartieri Spagnoli de la ciutat de Nàpols i les innovacions que ha incorporat per la interferència de l'italià estàndard. Aquest barri ha estat històricament un espai de marginació que ha propiciat la conservació del dialecte autòcton. L'estudi es fonamenta en un corpus oral d'artesans que mostra la pervivència d'un dialecte diatòpic i diastràtic que s'identifica amb el territori. Concretament analitza dos aspectes lingüístics (l'ús del complementador *ke* vs. els dialectals *kael/ka*, i la velarització i nasalització de la *a* tònica en síl·labes obertes) i un aspecte sociolingüístic (les actituds sobre l'italià i el dialecte). La tercera aportació, de Mari D'Agostino (Universitat de Palerm), s'ocupa de les interferències lingüístiques entre diverses llengües a Sicília. En aquest cas, l'autora observa noves pràctiques en l'ús del dialecte en la comunicació dels joves, dels polítics o, fins i tot, en els anuncis.

En la resta d'aquest primer bloc, trobem cinc articles que ens acosten a diversos processos de codificació. Antoni Ferrando (Universitat de València) explica el procés de consuetudinari de la llengua cancelleresca durant la segona meitat del segle XIV a la Cancelleria Reial. A més de constatar la singular unitat de l'*scripta* catalana en el conjunt romànic, l'autor caracteritza el model de llengua cancelleresca gràcies a l'anàlisi dels textos (l'ús d'*anats* en lloc d'*anatz*, la distinció de les *a* i *e* àtones, l'ús de l'article literari, els incoatiu en *esc/eix*, etc.). També mostra l'evolució del model, especialment a partir de l'època del Magnànim (plural masculí en *-os*, desinència verbal *-au*, *anau*, etc.). En definitiva, Ferrando ens ensenya com es va constituir una varietat supradialectal que tenia com a base el dialecte oriental, però que no era en absolut barceloní i que incorporava trets de l'occidental. L'article de Wendy Ayres-Bennett (Universitat de Cambridge) és un exercici de *comparative standardology*. L'autora pretén esbrinar si el mite «el francès és la llengua més estandarditzada» és cert o no. Per això, estudia l'obra del lingüista francès Vaugelas (s. XVII) i la compara amb altres gramàtics anglesos i alemanys. En tots els casos hi van haver obres influents en la codificació, però no eren textos exclusivament prescriptius, sinó que incorporaven descripció. Per tant, creu que la dicotomia entre aquests dos enfocaments no és vàlida per a aquesta època antiga. És millor observar aquestes categories com un contínuum. Tot seguit, l'article de Véronique Pouillon (Universitat París Diderot) és un recorregut exhaustiu per la

història de la prescripció fonètica de l'anglès durant el segle XVIII. Hi trobem diferents propostes de transcripció fonètica abans d'arribar als models dels lexicògrafs Sheridan i Spence. Sobretot en el *Grand Repository of the English Language* (1775), de Spence, hi trobem un model modern que s'acosta a l'AFI. Pouillon conclou que l'intent de prescriure en aquest cas va significar, paradoxalment, un impuls de la descripció científica, ja que calia caracteritzar cadascuna de les unitats lèxiques.

Els dos darrers articles d'aquesta primera part posen la mirada sobre dos dels grans intel·lectuals dels territoris de llengua catalana. Rafael Roca (Universitat de València) explica la visió del pare de la Renaixença valenciana, el poeta Teodor Llorente, i altres intel·lectuals del moment, sobre el nom de la llengua i el model de la llengua literària. És especialment rellevant la hipòtesi que planteja l'autor sobre la influència del pensament de Llorente sobre el gramàtic Pompeu Fabra, el codificador de la llengua catalana. En diversos textos i discursos el poeta reclamava una depuració de la llengua i un acostament a la llengua clàssica, alhora que també un model d'estàndard convergent entre els diversos territoris, unes idees que anys més tard portaria a la pràctica Pompeu Fabra. Precisament, el darrer article s'ocupa del discurs prescriptiu de Fabra. Després d'una aportació exhaustiva sobre què considerem prescriptiu i que no, Joan Costa (Universitat Pompeu Fabra) fa una anàlisi del discurs de la *Gramàtica catalana* de Fabra, a partir de les propostes d'Alain Berrendonner. Conclou que les característiques del discurs normatiu fabrià difereixen del tipus de discurs normatiu francès.

La segona part recull articles de mites lingüístics que s'han construït al llarg del temps, tal com va estudiar Watts. Ací trobarem articles sobre els pensaments i les actituds lingüístiques de diverses societats, en diversos moments històrics. Sylvain Auroux (Universitat de París 7) enceta la secció amb un article sobre un mite central en la història de les llengües: *le mythe de la langue mère*. L'autora se centra en els autors francesos del segle XVIII que van intentar trobar la unitat compartida per totes les llengües. També analitza la perspectiva dels comparatistes del segle XIX i les metodologies que aplicaven. Amb la mirada posada també en el francès, l'aportació d'Anthony Lodge (Universitat de St. Andrews) aprofundeix en la ideologia de l'estàndard al llarg de la història d'aquesta llengua. L'autor mostra com aquests mites han marcat profundament l'orientació de les històries de la llengua francesa. Al llarg del temps, els historiadors han assumit que les varietats lingüístiques no existien i s'han dedicat a estudiar només el francès estàndard. Lodge reclama —amb encert— la necessitat d'un nou enfocament que estudei la història veritable de tota la variació lingüística de l'estat francès.

Un altre mite de la cultura lingüística europea és el que trobem a Grècia: el mite de la unitat diacrònica de la llengua. Els historiadors i intel·lectuals grecs, així com també el poble, han conceptualitzat el grec antic i modern com una mateixa llengua

—que ve a ser el mateix que dir que el català i el llatí és la mateixa llengua. Els articles de Petros Diatsentos (Universitat d'Ais-Marsella) i de Rea Delveroudi (Universitat Nacional i Kapodistriaca d'Atenes) expliquen com ha nascut aquest mite que forma part de la identitat i ideologia nacional grega i quina relació ha tingut amb la història de la prescripció a Grècia. En el primer, *Modern Greek. Founding myths, reform and prescription matters in 19th century* es prova d'explicar per què al segle XIX no hi ha una voluntat de prescriure la llengua moderna, sinó un intent d'arçaitzar-la. La hipòtesi de l'autor és de caire històric, ja que al segle XIX, quan es conforma el mite de la unitat grega, aquesta ideologia esdevé un tret identitari fonamental per al projecte nacional grec. L'objectiu era acostar-se a la llengua antiga, com a símbol de l'hel·lenisme que els unia als altres territoris dels Balcans i així, assolir una mena de conquesta cultural. En el segon article, *Nommer l'ennemi: la «question de la langue» en Grèce et les termes désignant les variétés linguistiques*, s'aporten unes altres claus per a explicar la formació del mite: el complex d'inferioritat dels grecs. A causa del contacte amb els otomans, el grec havia incorporat molts barbarismes. Així, hi ha la voluntat d'apartar-se de la influència turca i acostar-se a la Grècia clàssica. És un procés voluntari d'arçaització en ple segle XIX, que pretén atreure l'interès d'Europa i legitimar-se com a estat independent heret de la cultura hel·lènica. O millor dit, presentar-se com a hel·lènics en si mateixos. En aquest context calia defensar que la llengua grega era la continuació mateixa del grec modern. Finalment, l'article s'acosta a les diverses denominacions que s'atribuïen als diversos dialectes grecs amb una certa varietat.

A diferència dels articles anteriors, Maja Kalezić (Institut de la Llengua Sèrbia) s'ocupa d'un tema específic de les llengües eslaves, amb un enfocament diferent a la resta d'aportacions: és un estudi cultural sobre el paper de la narració mítica i religiosa en l'estructura semàntica de certes expressions. Concretament, estudia l'etimologia de la paraula *margarida* (en serbocroat, *bela rada*) i les denominacions més comunes en serbocroat de la planta *artemisia*.

Rik Vosters (Universitat Lliure de Brussel·les) identifica uns altres mites, en aquest cas a Flandes: i) el pensament que al sud del domini lingüístic neerlandès, a la Bèlgica actual, no hi havia una tradició gramatical unitària al segle XVIII i XIX, ii) la idea que mentre que al nord, és a dir, als Països Baixos actuals, hi havia una uniformitat lingüística, al sud hi havia una gran dialectalització i problemes d'intercomprensió. Per confirmar o rebutjar aquests mites, l'autor analitza els usos lingüístics reals en un estudi de corpus. Concretament, observa la terminació de l'article en nominatiu singular masculí *den/de* i constata que les obres prescriptives del segle XVIII sí que proposaven una norma: la terminació amb *-n* del masculí (i no la forma *-Ø* habitual al nord i en la llengua estàndard actual). Tanmateix, a partir de 1829, la forma amb *-Ø*

va guanyar terreny i representa el 65% de les ocurrencies. Per tant, podem concloure que els mites eren això, només mites.

Els dos darrers articles de la segona secció fan de pont amb la tercera, ja que lliguen la temàtica dels mites amb les emocions, concretament en l'àmbit cultural català. Així, Vicent Josep Escartí (Universitat de València) analitza les actituds envers el català que va manifestar la intel·lectualitat valenciana a finals del segle XVI, concretament la visió de l'humanista d'origen aragonès Bernardí Gómez Miedes. Aquest és un bon exemple de com va canviar l'actitud lingüística —o les emocions— respecte del català en poc de temps. L'article repassa la trajectòria del personatge i la intencionalitat que perseguïen els dos textos que va publicar, dues paràfrasis de la crònica de Jaume I, el *Llibre dels Fets*, una en llatí i una en castellà. Escartí analitza també la percepció de l'humanista sobre el català, llengua que qualifica de «tan obscura y grossera». En definitiva, és una mostra més del rebuig que anava creixent cap al català per part dels aragonesos i dels castellans a finals del segle XVI. El darrer mite que s'estudia és el de «la llengua del cor». Jordi Ginebra (Universitat Rovira i Virgili) analitza el pensament lingüístic dels intel·lectuals catalans del XIX. A diferència de la visió racionalista i objectivista del XVIII, durant el Romanticisme molts escriptors van incorporar una idea mítica nova: la llengua materna, el català, era la llengua del cor, l'única amb la qual es podia expressar autènticament l'expressivitat subjectiva personal. Amb la mirada posada en l'ús social de la llengua, Ginebra destaca la importància que va tenir aquest mite per a la revitalització del català. En l'actualitat els arguments emocionals no són òptims per a promocionar l'ús de la llengua, però al segle XIX foren decisius perquè molts escriptors triaren el català com a llengua literària.

Els autors del tercer bloc d'aquest volum reclamen la importància dels factors emocionals en relació amb les llengües. Si volem escriure una veritable història social de la llengua, no podrem obviar aquesta part més humana. L'article de Joan Mascaró (Universitat Autònoma de Barcelona) se centra a analitzar alguns casos en què el vessant emocional d'un lingüista ha tergiversat l'objectivitat necessària dels estudis científics de les llengües. Un bon exemple és la revisió dels lligams emocionals del lingüista Menéndez Pidal amb un biaix en la seua aportació científica. L'autor ens adverteix, als lingüistes, quan diu que el pas il·lícit és «transferir aquests elements positius de la subjectivitat a l'objectivitat: la llengua no és bona, positiva per a mi (perquè és meua), sinó que ho és en ella mateixa.»

En el cas conegut del conflicte lingüístic valencià, l'estudi de l'emoció segurament no ha estat el principal focus d'atenció en les investigacions de què disposem. D'això ens alerta el professor Miquel Nicolás (Universitat de València) en l'article sobre

aquest conflicte que ell prefereix anomenar —amb encert— *conflicte socioidentitari*, ja que supera amb escreix els aspectes lingüístics. L'autor destaca l'aportació del sociòleg Vicent Flor, *Noves glòries a Espanya. Anticatalanisme i identitat valenciana* (2011), com el primer intent veritable d'entrar al si del conflicte. Sense indagar en la naturalesa i els motius de les emocions dels blavers serà impossible entendre la situació. Nicolás apunta que l'emoció que articula tot el moviment és la por, en un context de canvi sociopolític determinat, les acaballes del franquisme i la conformació d'un altre món, el dels antifranquistes, un procés de canvi sociocultural cap a una societat urbana moderna.

Els articles d'Alà Baylac-Ferrer i Joan Peytaví, de la Universitat de Perpinyà, parlen de les emocions a la Catalunya del Nord, una «veritable mina, laboratori vivent» en la reflexió sociolingüística. En el primer article, *La representació nord-catalana de la llengua: entre refús del patuès i llengua de segona*, l'autor es basa en l'observació directa i els coneixements empírics de la seua trajectòria vital com a parlant autòcton. L'autor constata la visió de les llengües que hi ha a la Catalunya del Nord, que comparteix el marc de representació de la ideologia lingüística imperant a tot l'estat francès. Tot i això, també destaca que el català es percep amb orgull, si més no per tenir un passat gloriós, políticament i literàriament. L'autor esmenta també les actituds sobre la llengua normativa i dialectal en què es mouen els nord-catalans: entre l'atracció al prestigi de la norma del sud i la necessitat d'un estàndard potent i el rebuig o reticència a perdre la parla local, el català no hispà. L'acostament singular a les emocions de Joan Peytaví s'allunya de la resta d'articles del llibre. En aquesta ocasió es tracta d'un relat autobiogràfic realment emotiu a cavall entre un assaig memorialístic i una anàlisi sociolingüística de la seua pròpia relació amb la llengua catalana. Segueix el fil del procés d'interrupció de la transmissió familiar de la llengua, la descoberta del fet català i el paper de la llengua en la construcció de la identitat. També fa un balanç de la situació del català septentrional a l'inici del segle XXI.

En el darrer article del llibre, Narcís Iglésias (Universitat de Girona) analitza la vinculació emocional entre la identitat, l'alteritat i la llengua en el cas de dues narratives autobiogràfiques en contextos multilingües: les vivències de l'escriptor romanès Norman Manea i de l'escriptor i periodista català Javier Pérez Andújar. Tots dos escriptors han escrit obres narratives autobiogràfiques en què la reflexió sobre la llengua pròpia i la llengua de l'altre són presents. Són vides molt diferents, però en tots dos casos hi ha una necessitat d'explicar l'experiència lingüística, les emocions viscudes en entorns multilingües com un element fonamental de la identitat. Iglésias apunta que potser les reflexions de Manea i Pérez Andújar sobre la llengua són fruit de la recerca d'una estabilitat que el seu periple vital o el seu territori no els ha pogut oferir.

Aquest llibre és un acostament al fenomen social de la llengua i al paper que ha tingut en la conformació de la identitat personal i col·lectiva. *Constructing Languages* explica com hem construït les llengües —o les varietats estàndard—, com les hem percebudes els parlants i quins sentiments ens han despertat al llarg del temps arreu d'Europa. Aquesta aportació científica humanística permetrà comprendre millor qui som i com ens organitzem en societat. En definitiva, es tracta d'una eina útil per a lluitar contra els prejudicis lingüístics i aconseguir que les emocions cap a les llengües siguin sempre positives.

ANDREU SENTÍ
Universitat de València
andreu.senti@uv.es

SCIPEDIA

Register for free at <https://www.scipedia.com> to download the version without the watermark